

Eesti Pank
Bank of Estonia

EURO KASUTUSELEVÕTU ARUANNE

Detsember 2009

SISUKORD

KOKKUVÕTE	4
1. KUIDAS HINNATAKSE RIIKIDE VALMISOLEKUT EURO KASUTUSELEVÕTUKS	5
2. EESTI VALMISOLEK EUROLE ÜLEMINEKUKS	6
2.1. Hinnastabiilsus	6
2.2. Pikaajaline intressimäär.....	8
2.3. Stabiilne vahetuskurss.....	8
2.4. Riigi rahandus	9
2.5. Euro kasutuselevõtu õiguslikud nõuded.....	10
3. EURO KASUTUSELEVÕTU ETTEVALMISTUSED EESTIS	11
3.1. Riigisisene töökorraldus	11
3.2. Eesti Panga ettevalmistused.....	11
3.3. Kuidas toimub Eestis eurole üleminek?.....	12
LISA 1. EESTI EUROKOMMUNIKATSIOONI TÖÖKAVA	13
LISA 2. EESTI MAJANDUSE ARENG EUROALAGA LIITUMISEKS VALMISOLEKU KONTEKSTIS	15

KOKKUVÕTE

Eesti Pank avaldab alates 2007. aastast regulaarset „Euro kasutuselevõtu aruannet”. Selle eesmärk on jagada Eesti Panga käsutuses olevat teavet Eesti valmisolekust üle minna Euroopa Liidu ühisrahale eurole ning tutvustada oma seisukohti.

Euroopa Liiduga ühinedes võttis Eesti endale kohustuse minna üle ühisrahale euro. Tänu Eesti rahasüsteemile, kus Eesti krooni vahetuskurss on juba rohkem kui 17 aastat kindlalt seotud euroga, võib üleminekut eurole käsitada loomuliku arenguna Eesti üha tihedamal lõimumisel Euroopa majandusruumiga. Euro aitab kaasa jätkuvale majandusintegratsioonile, suurendab Eesti usaldusväärset investorite silmis ja võimaldab Eestil senisest enam kaasa rääkida Euroopa Liidu majanduspoliitika kujundamisel. Praeguses majandusolukorras on euroalaga ühinemise selge perspektiiv Eesti jaoks eriti oluline majandust ja selle usaldusväärset toetav tegur.

Euro kasutuselevõtt eeldab Euroopa Liidu lepingust tulenevate majanduslike ja õiguslike tingimuste ehk nn Maastrichti kriteeriumide täitmist. Kriteeriumide eesmärk on kindlustada, et eurole ülemineva riigi majandus on valmis rahaliidus tegutsemiseks ning kindlustada seeläbi Euroopa rahaliidu sujuv toimimine ja stabiilse hinnataseme säilitamine. Kriteeriumid nõuavad riigilt hinnastabiilsust ja madalat intressimäära, püsivat vahetuskurssi ning riigi rahanduse stabiilsust. Samuti peab õigusraamistik olema sobilik ühtse rahapoliitika kujundamiseks ja elluviimiseks.

Eesti Panga eesmärk on minna eurole üle niipea, kui Eesti täidab kõik selleks vajalikud tingimused. Praeguste hinnangute kohaselt oleks kriteeriumide täitmine võimalik käesoleva aasta lõpus, mis lubaks euro kasutusele võtta 2011. aastal, nagu on seatud eesmärgiks ka „Eesti eurole ülemineku plaanis”.

Senised ametlikud hinnangud kriteeriumide täitmisele on näidanud, et Eesti vastab kõikidele euro kasutuselevõtu tingimustele peale hinnastabiilsuse

kriteeriumi. Samas on eelmistel aastatel inflatsiooni kiirendanud välismaine hinnasurve taandunud ning majanduskasvu aeglustudes on alanenud ka sise-aine inflatsioonisurve. 2009. aasta novembris täitis Eesti seni probleemiks olnud Maastrichti inflatsioonikriteeriumi. Eesti Panga sügise majandusprognoosi põhjal tarbijahinnad tõusevad 2009. aasta kokkuvõttes 0,1%.

Kuigi majandusareng on muutnud hinnastabiilsuse kriteeriumi täitmise Eesti jaoks tõenäoliseks, on globaalse finantskriisi mõjul muutunud majandusolukorras kujunenud võtmeküsimuseks eelarvepuudujäägi kriteeriumi täitmine. 2009. aasta eelarve tugevdamiseks võetud konsolideerimis-meetmed ulatuvad 9%ni SKP suhtes. Sellega on astutud oluline samm Maastrichti kriteeriumide täitmise suunas, kuid Eesti Panga hinnangul tuleb keskenduda 2010. ja 2011. aasta riigieelarve kulutuste taseme ja tulude planeerimisele, et kindlustada defitsiidi jäämist alla 3% SKPst ka järgnevatel aastatel. Seetõttu tuleb Eesti Panga hinnangul jätkata eelarve pikaajalise tasakaalu kindlustamist.

Kindlasti tuleb silmas pidada, et lisaks eurole ülemineku kriteeriumide täitmisele on eelarvetulude ja -kulude kooskõlla viimine vajalik ka selleks, et tagada Eesti majanduspoliitika usaldusväärsus ja jätkusuutlikkus.

1. KUIDAS HINNATAKSE RIIKIDE VALMISOLEKUT EURO KASUTUSELEVÖTUKS

Euroopa Liidu ühisraha euro kasutuselevõtt on Euroopa Liidu kõikide liikmesriikide kohustus. Ühisraha euro ja Euroopa Liidu ühtse rahapoliitika kasutuselevõtt eeldab teatud majanduslike ja õiguslike eeltingimuste täitmist. Kõnealused eeltingimused, tuntud kui Maastrichti kriteeriumid, on kirjas Euroopa Liidu lepingu artiklis 121 ja lepingule lisatud protokollis nr 21. Maastrichti kriteeriumide eesmärk on kindlustada Euroopa rahaliidu sujuv toimimine ja stabiilne hinnatase ühtse rahapoliitika abil. Kriteeriumid nõuavad hinnastabiilsust ja madalat intressimäära, püsivat vahetuskurssi ning riigi rahanduse stabiilsust. Samuti on tähtis sobiv õiguslik raamistik ühtse rahapoliitika kujundamiseks ja elluviimiseks.

Maastrichti kriteeriumide täitmist hindavad Euroopa Komisjon ja Euroopa Keskpank, koostades iga kahe aasta järel regulaarsed lähenemisaruanded. Liikmesriigil on õigus küsida ka erakorralist hindamist. Lisaks nimetatud kriteeriumidele võtavad Euroopa Komisjon ja Euroopa Keskpank riigi hindamisel arvesse ka muid majanduse integratsiooni kajastavaid tegureid nagu turgude lõimumine ja maksebilansi olukord. Lähenemisaruannete põhjal ja eurorühma kuuluvate liikmesriikide kvalifitseeritud häälteenamusega antud soovitusel teeb Euroopa Komisjon Euroopa Liidu Nõukogule (majandus- ja rahandusministrite koosseisus ehk ECOFIN) ja Euroopa Ülemkogule ettepaneku selle kohta, millised liikmesriigid on valmis ühinema euroalaga. Euroopa Keskpank ja Euroopa Komisjon avaldasid

2008. aasta 7. mail viimased korralised lähenemisaruanded Euroopa Liidu riikide kohta, kes ei ole euroalaga liitunud. Lisaks Eestile hinnati veel üheksa riigi eurovalmidust. Need riigid olid Bulgaaria, Läti, Leedu, Poola, Rootsi, Rumeenia, Slovakkia, Tšehhi ja Ungari. Vaatlusalusel perioodil täitis Slovakkia kõik Maastrichti kriteeriumid ja Euroopa Liidu Nõukogu otsuse kohaselt võttis Slovakkia euro kasutusele 2009. aasta alguses. Pärast Slovakkia liitumist euroalaga kuulub sinna 16 Euroopa Liidu riiki.

2010. aasta kevadel koostatakse järgmised korralised lähenemisaruanded, kus hinnatakse üheksa euroalasse mittekuuluvat Euroopa Liidu riigi eurovalmidust. Eestil on head võimalused Maastrichti kriteeriumid ka kevadel täita, mis lubaks euro kasutusele võtta 2011. aastast.

¹ Erandid on Taani ja Suurbritannia, kellel rahaliidu moodustamise põhimõtete kokkuleppimise ajal (1990. aastate alguses) lubati valida, kas ja millal nendes riikides eurole üle minnakse. Hilisematele liitujatele (sh Soomele ja Rootsile) seda valikuvõimalust ei antud.

² Lähenemisaruanded on Internetis kättesaadavad järgmistelt lehekülgedelt:

Euroopa Komisjon: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/specpub_list9259.htm

Euroopa Keskpank: <http://www.ecb.int/pub/convergence/html/index.en.html>

³ Seoses Lissaboni lepingu jõustumisega 1. detsembril 2009 muutusid tunduvalt olulisemaks Euroopa Parlamendi ja eurot kasutavate liikmesriikide ehk nn eurorühma (Eurogroup) rollid. Eurorühma liikmete soovitus on nüüd osa euroala laienemise ettepaneku tegemisest. Lissaboni lepingu järgi on eurorühma liikmetel euroala laienemise otsuse vastuvõtmiseks aega kuni kuus kuud alates Euroopa Komisjonilt ettepaneku saamisest.

⁴ Euroopa Liidu riigid jagunevad majandus- ja rahaliidus osalemise alusel kaheks: täieõiguslikud osalejad (eurosüsteemi kuuluvad liikmesriigid) ning piiratud õigustega ehk erandiga osalejad (liikmesriigid, kes ei kuulu eurosüsteemi).

2. EESTI VALMISOLEK EUROLE ÜLEMINEKUKS

Eesti üleminekut eurole tuleb vaadelda kui Eestile loomulikku arengut. Euroopa Liiduga ühinemine tähendab vajalike eelduste täitmisel ka euroalaga liitumist. Eesti majandus on Euroopa ühisturuga üha tihedamalt seotud ning Eesti majanduspoliitika põhialused on euroala omadega väga sarnased. Krooni fikseeritud kurss euro suhtes on Eesti majanduspoliitika ja finantsstabiilsuse alus ning on edukalt püsinud juba rohkem kui 17 aastat. See tähendab, et Eesti majandus ja ettevõtjad on tegutsenud keskkonnas, mis on põhimõtteliselt sarnane ühisraha piirkonnaga. Ühisraha kasutuselevõtmine aitab senisest veelgi enam tihendada sidemeid Eesti ja teiste Euroopa Liidu riikide vahel ning suurendada Eesti majanduse usaldusväärst investitorite silmis.

Eesti ainus takistus euroalaga liitumisel on olnud inflatsiooni liiga kõrge tase. Tarbijahinnad tõusid eelmise aasta jooksul aasta arvestuses keskmiselt 10,4%, ületades selgelt Maastrichti hinnastabiilsuse kriteeriumi kontrollväärtust. Kõrgem inflatsioon eelnevatel aastatel oli põhjustatud välismaisest hinnatõusurvest ning ka kiiremast sisemisest majanduskasvust. 2009. aasta jooksul on välismaine hinnasurve oluliselt taandunud ning ka siseaine inflatsioon on majanduskasvu aeglustudes ja palgatõusurvest vaibudes alanenud. Eesti Panga hinnangul tõusevad tarbijahinnad 2009. aastal vaid 0,1%. Eesti täitis Maastrichti inflatsioonikriteeriumi 2009. aasta novembris.

Kuigi Eesti on riigirahanduse kriteeriumit edukalt täitnud – riigieelarve on olnud tasakaalus või ülejäägis –, on see praeguse majanduslanguse tingimustes muutunud keerulisemaks. Riigieelarve ülejääk muutus ühe aasta jooksul puudujäägiks ja riigi kulutuste osatähtsus SKPs on järsult suurenenud. Riigi esmaülesanne praegu on tagada majanduspoliitika usaldusväärsus ja jätkusuutlikkus pikemal perioodil. Eesti Panga hinnangul tähendab see, et valitsus peab lisaks juba tehtud kulukärbetele astuma täiendavaid samme, et eelarvetasakaalu järgnevatel aastatel parandada.

Valitsus ja Eesti Pank on seadnud eesmärgi võtta euro kasutusele esimesel võimalusel, kui Eesti suudab täita kõik selleks vajalikud tingimused. Viimane korraline hindamine 2008. aasta kevadel näitas, et Eesti vastas kõikidele euro kasutuselevõtu tingimustele peale hinnastabiilsuse kriteeriumi. 2009. aasta suvel kinnitas valitsus „Eesti eurole ülemineku plaani“, kus seati eesmärgiks olla valmis euroalaga liituma 1. jaanuaril 2011. Kui Eesti täidab kõik vajalikud kriteeriumid, tehakse Eesti liitumise osas otsus ligikaudu kuus kuud enne ühisraha üleminekut, et riik ja erasektor saaksid vajalikud ettevalmistused aegsasti lõpetada.

Järgnevalt anname põhjalikuma ülevaate Eesti vastavusest Maastrichti kriteeriumidele ja sammudest kriteeriumide täitmiseks.

2.1. Hinnastabiilsus

Euroopa Liidu asutamislepingu kohaselt ei tohi riigi inflatsioonimäär ületada hinnastabiilsuse mõttes kolme kõige paremaid tulemusi saavutanud liikmesriigi keskmist inflatsiooni rohkem kui 1,5 protsendipunkti võrra.

Hinnastabiilsusena mõistetakse üldiselt inflatsioonimäära, mis ei mõjuta inimeste otsuseid toota, tarbida, investeerida ja säästa. Euroopa Keskpank tõlgendab euroala majanduse hinnastabiilsust kui inflatsioonimäära, mis on keskmises perspektiivis 2% lähedal, kuid siiski alla 2%. Euroopa Liidu uutest riikidest võib hinnatasemetete ühtlustumise tingimustes hinnastabiilsusele ohutu inflatsioonimäär olla keskmises perspektiivis ka mõnevõrra kõrgem. Maastrichti hinnastabiilsuse kriteerium võtab seda arvesse, lisades kolme parema hinnastabiilsusega Euroopa Liidu riigi keskmisele inflatsioonimäärale 1,5 protsendipunkti. Lisaks peab stabiilne inflatsioonitase olema jätkusuutlik.

Senine praktika on näidanud, et kriteeriumi arvatamisel võetakse arvesse vaid selliste riikide inflatsioonimäära, kus hinnakasv on positiivne; samas

lühiajaliselt negatiivne hinnakasv ei ole hinnastabiilsuse eesmärgiga vastuolus. Euroopa Komisjon hindab inflatsioonitaseme jätkusuutlikkust oma majandusprognoosis. Muu hulgas analüüsitakse, kas lähemate aastate jooksul võib olla tegureid, mis kiirendavad inflatsiooni kõrgemaks kui kriteeriumi väärtus. 4. novembril avaldatud sügisprognoosis ei näe Euroopa Komisjon Eesti puhul inflatsiooni kiirenemise ohtu aastatel 2009–2011.

Hinnastabiilsuse kriteeriumi arutamise alus on hindamisele eelneva 12 kuu keskmine inflatsioon. Sealjuures ei kasutata hinnatava riigi tarbijahinnaindeksit, vaid Euroopa Liidus võrreldavat ühtlustatud tarbijahinnaindeksit (ÜTHI).

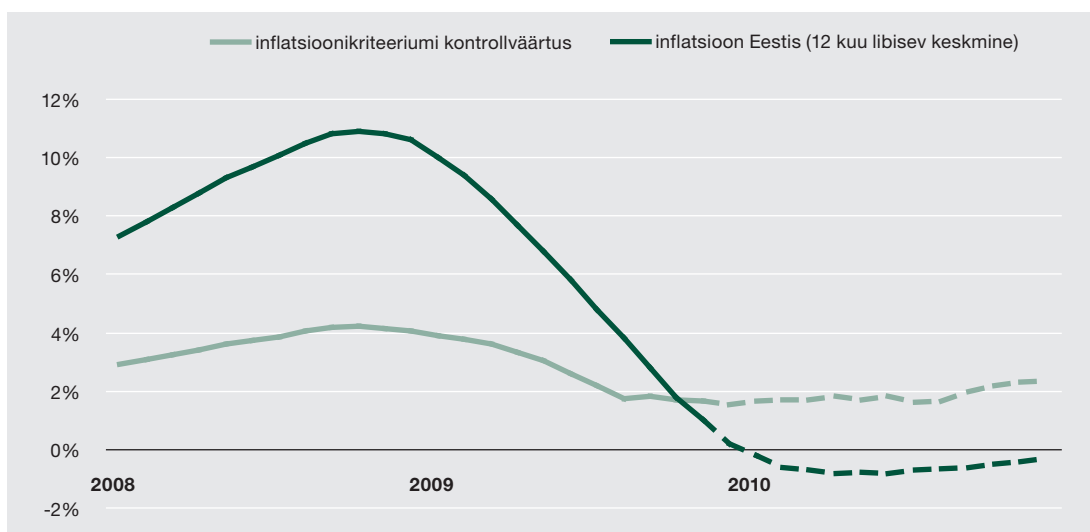
Eesti täitis inflatsioonikriteeriumi 2009. aasta novembris

Maastrichti kriteeriumi kontrollväärtusega võrreldes on Eesti inflatsioon olnud peaaegu kõikidel eelnevatel aastatel kõrgem. Eelkõige kiirendas Eestis hinnakasvu nafta- ja toiduhindade järsk kasv maailmaturul 2007.-2008. aastal. Kahekohaliseks tõusnud inflatsioon ei olnud aga Eesti majanduse jaoks jätkusuutlik, tuues kaasa majandusaktiivsuse

järkjärgulise vähenemise. Et globaalse majanduskasvu aeglustumise tõttu on väliskeskkonnas inflatsioonitase langenud väga madalale, on oluliselt nõrgenenud inflatsioonisurve ka Eestis.

Viimase poolaasta inflatsiooniareng annab märku majanduse kohandumisest, mis jätkub järgnevatel aastatel. Hindade ja palkade mõningane alanemine on vajalik tootlikkuse toetamiseks. Hinna- ja palgaareng peab olema tootlikkuse kasvuga kooskõlas ka tulevikus, et tagada stabiilne majanduskeskkond.

Eesti Panga sügise majandusprognoosi järgi alaneb hinnatase Eestis käesoleva aasta lõpul ja järgmise aasta esimesel poolel veelgi. 2009. aasta keskmiseks hinnatõusuks prognoosib Eesti Pank 0,1% ning 2010. aastal 0,4% langust. Kuigi inflatsioonikriteeriumi täitmise hindamisel kasutatav 12 kuu keskmine inflatsioon alaneb mõnevõrra aeglasemalt, täitis Eesti Maastrichti inflatsioonikriteeriumi juba 2009. aasta novembris (vt joonis 1).

Joonis 1. Inflatsioonikriteeriumi täitmine

Allikad: Eesti Panga prognoos (sügis 2009), Euroopa Komisjoni prognoos (nov 2009)

2.2. Pikaajaline intressimäär

Riigi pikaajaline intressimäär ei tohi ületada kolme parema hinnastabiilsusega liikmesriigi keskmist intressimäära rohkem kui 2%.

Pikaajaline intressimäär näitab, millised on ühtaegu turuosaliste ootused ja finantsturu lõimumise tase. Madal intressimäär (mis hõlmab nii madala inflatsiooni ootusi kui ka madalat riskipreemiat) kajastab turuosaliste hinnangut, et majanduse areng on ka tulevikus stabiilne. Pikaajalise intressimäära kriteeriumi kohaselt ei tohi euroalaga liituda sooviva riigi valuutas nomineeritud pikaajalise (10 a) riikliku võlakirja keskmine intressimäär hindamisele eelneva aasta jooksul ületada kolme madalaima inflatsioonitasemega liikmesriigi keskmist pikaajalist intressimäära, millele on lisatud 2%.

Pikaajaline kroonilaenude intressimäär on Eestis olnud suhteliselt madal, kuid kuna Eestil puuduvad valitsuse pikaajalised kroonivääringus võlakirjad, puudub ka otseselt võrreldav intressinäitaja. Pikaajalise kroonilaenude intressitaseme hinda-

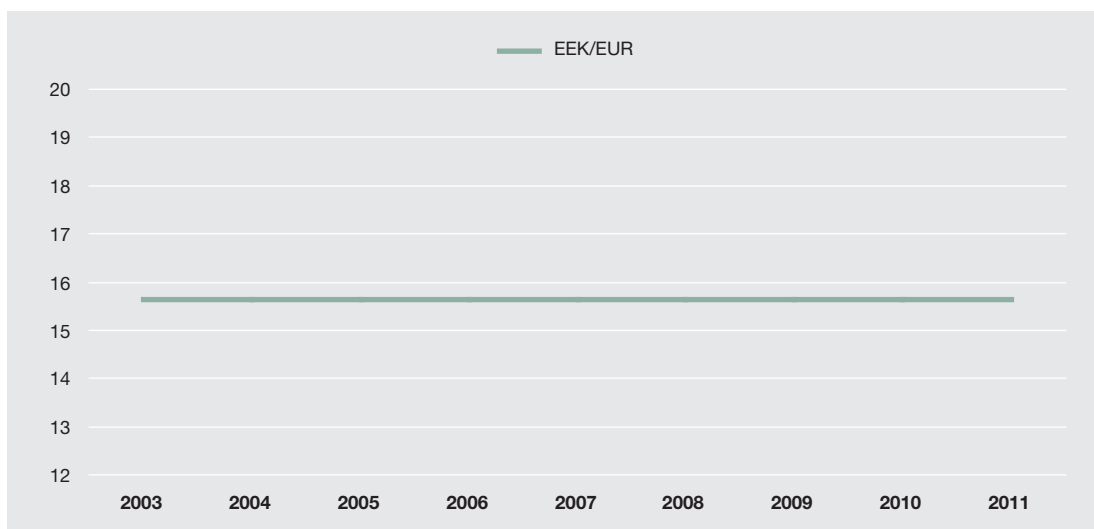
miseks on varem kasutatud näitajat, mis on arvatud erasektorile antud pikaajaliste kroonilaenude põhjal.⁵ Kuna selliselt arvatud näitaja ei ole otseselt võrreldav kriteeriumis sätestatuga, võib Euroopa Komisjon intressimäära kriteeriumi hindamisel arvesse võtta muidki kvantitatiivseid või kvalitatiivseid tegureid, näiteks valitsuse võlakoozumust.

Euroopa Komisjoni 2008. aasta lähenemisaruarande hinnangu kohaselt võib Eesti intressitaseme ja valitsussektori madala võlataseme põhjal järeldada, et Eesti täidab intressimäära kriteeriumi. Euroopa Keskpank, tuginedes üldisele finantskeskkonna analüüsile, oli oma hinnangu samuti positiivne.

2.3. Stabiilne vahetuskurs

Riik peab vähemalt kaks aastat osalema vahetuskursimehhanismis ERM2 ja hoidma oma valuuta vahetuskursi euro suhtes stabiilsena (eelkõige seda omal algatusel devalveerimata).

Eesti valuutakomitee tõrgeteta toimimine 1992. aastast on meie majanduse konkurentsivõime ja

Joonis 2. Eesti krooni vahetuskurs euro suhtes

Allikas: Eesti Pank

⁵ Eesti pikaajalise intressimäära näitaja töötati välja Eesti Panga, Euroopa Komisjoni ja Euroopa Keskpanka koostöös 2004. aastal ning see põhineb kuni viieaastase tähtajaga kroonilaenude intressimääradel.

stabiilsuse märk. Seetõttu oli Eesti esimesi uusi liikmesriike, mis peatselt pärast Euroopa Liiduga ühinemist 2004. aastal liitus vahetuskursimehhanismiga ERM2.

ERM2 raames on Eesti täitnud (ühepoolset) lubadust säilitada krooni kurss euroga nullprotsendilise kõikumisvahemikuga (vt joonis 2). Nii Euroopa Komisjon kui ka Euroopa Keskpank on märkinud, et Eesti krooni vahetuskurss on püsinud ERM2 raames muutumatu ja Eesti vastab vahetuskursi stabiilsuse kriteeriumile.

2.4. Riigi rahandus

Valitsussektori eelarve puudujääk peab olema väiksem kui 3% SKPst. Valitsussektori võlg peab olema väiksem kui 60% SKPst või lähenema nõutud tasemele rahuldava kiirusega.

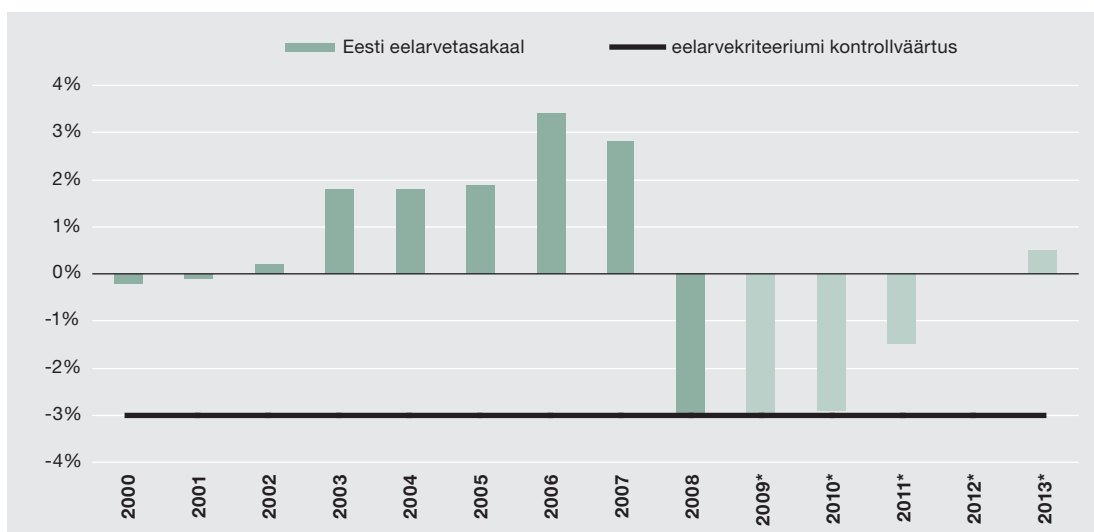
Suhteliselt konservatiivse eelarvepoliitika tõttu on Eesti valitsussektori eelarve olnud kiire majanduskasvu aastatel tasakaalus või ülejäägiga (vt joonis 3). Valitsussektori võlg (suhtena SKPsele) on Euroopa Liidu riikide hulgas väikseim (vt joonis 4).

Seetõttu on Eesti riigirahanduse kriteeriumit seni edukalt täitnud.

Üleilmse finantskriisi taustal muutunud majandustingimustes pöördus Eesti riigieelarve 2007. aastal saavutatud 2,7% ülejäägist SKP suhtes 2008. aastal 2,7%ni ulatuvasse puudujääki. Ligikaudu 3%ni SKPst ulatuvat eelarvepuudujääki on prognoositud ka selleks ja järgmiseks aastaks. Seetõttu on vaja eelarvekulude tase taas tuludega vastavusse viia.

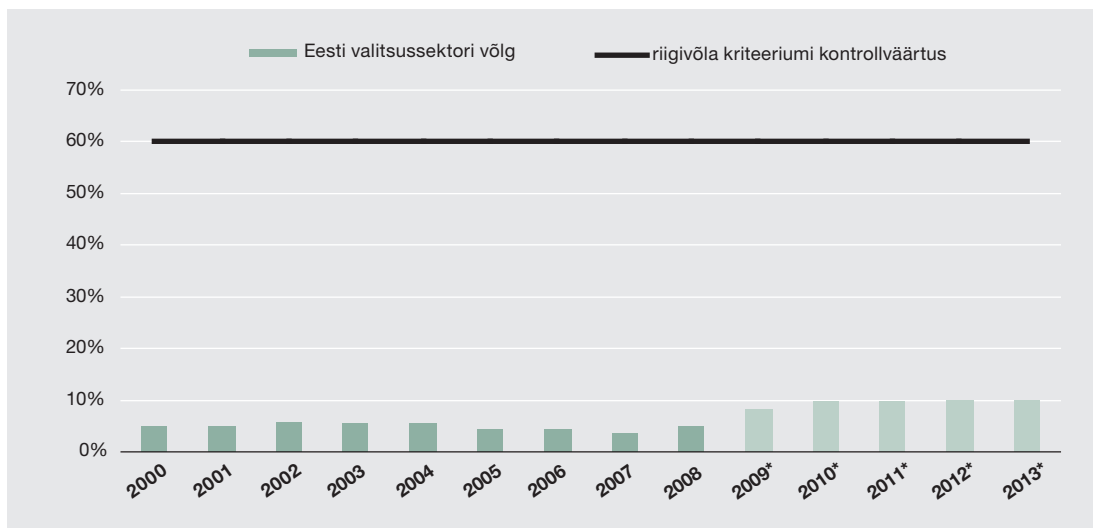
Kuna Eesti on võtnud eemärgiks eurole ülemineku, siis on oluline hoida riigieelarve puudujääk Maastrichti eelarvekriteeriumi piires. See on vajalik ka Eesti pikaajalist eelarvepoliitilist jätkusuutlikkust arvesse võttes. 2009. aasta eelarve tugevdamiseks võetud konsolideerimismeetmed ulatuvad 9%ni SKP suhtes. Sellega on tehtud oluline jõupingutus, et muuta riigirahandus uuesti jätkusuutlikuks ning täita Maastrichti eelarvekriteerium sel ja järgmisel aastal.

Eesti Panga sügisprognoosi järgi on olemas head eeldused, et eelarvepuudujääk jääb alla 3% SKPst nii 2009. kui 2010. aastal. Et eelarve tugevusvaru on aga väike, siis tuleks Eesti Panga arvates võtta lähi-

Joonis 3. Eesti riigieelarve tasakaal ja eelarvekriteeriumi kontrollväärtus (% SKPst)

Allikas: Eesti Panga prognoos, Riigi eelarvestrateegia 2010–2013 (mai 2009)

Joonis 4. Eesti valitsussektori võlg (% SKPst)

Allikas: Riigi eelarvestrateegia 2010–2013 (mai 2009)

kuudel veel lisameetmeid eelarvepuudujäägi vähendamiseks. Keskmises perspektiivis peab eelarvestrateegia eesmärk olema ülejäägi saavutamine majanduse kasvutsüklis ning reservide taastamine. Tugev eelarvepoliitika aitab hoida usaldust Eesti majanduse suhtes ja toetab majanduse kasvuväljavaateid.

Kui Eesti ei suuda eelarvet pikemas perspektiivis jätkusuutlikul tasemel hoida, õõnestab see riigi usaldusväärset välisinvestorite silmis. Kui valitsus eelarvekriteeriumit tänu täita ei suuda ja võimalused euroalaga liituda nihkuvad kaugemasse tulevikku, võib majanduse maht järgnevatel aastatel jääda oodatust tublisti väiksemaks.

Eesti Panga sügisprognoosi järgi on olemas head eeldused, et eelarvepuudujääk jääb alla 3% SKPst nii 2009. kui 2010. aastal. Et eelarve tugevusvaru on aga väike, siis tuleks Eesti Panga arvates võtta lähikuudel veel lisameetmeid 2010. aasta puudujäägi vähendamiseks. Keskmises perspektiivis peab eelarvestrateegia eesmärk olema ülejäägi saavutamine majanduse kasvutsüklis ning reservide taastamine. Tugev eelarvepoliitika aitab hoida usaldust Eesti majanduse suhtes ja toetab majanduse kasvuväljavaateid.

Kui Eesti ei suuda eelarvet pikemas perspektiivis jätkusuutlikul tasemel hoida, õõnestab see riigi usaldusväärset välisinvestorite silmis. Kui valitsus eelarvekriteeriumit tänu täita ei suuda ja võimalused euroalaga liituda nihkuvad kaugemasse tulevikku, võib majanduse maht järgnevatel aastatel jääda oodatust tublisti väiksemaks.

2.5. Euro kasutuselevõtu õiguslikud nõuded

Elkõige hinnatakse keskpanga eesmärkide kooskõla Euroopa Keskpanga eesmärkidega ning keskpanga iseseisvust.

2006. aastal täpsustati Eesti Panga seadust nii, et see on kooskõlas asutamislepingu ja Euroopa Keskpankade Süsteemi (EKPSi) põhikirjaga.

Eurole ülemineku aja täpsustades ootab vastuvõtmist eurole ülemineku seadus, mille rahandusministeerium saatis novembri alguses teistele ministeeriumidele kooskõlastamiseks. Eurole ülemineku seadus annab aluse muuta rahaseadust ja krooni tagamise seadust, mis tunnustatakse eurole ülemineku hetkest kehtetuks nimetatud seaduses määratud korras.

3. EURO KASUTUSELEVÖTU ETTEVALMISTUSED EESTIS

Euroopa Liidu ja vahetuskursimehhanismiga ERM2 ühinemisel seadsid Eesti ametkonnad eesmärgi olla eurole ülemineku tehnilistes küsimustes valmis 2006. aasta kesksuviseks, et võtta euro kasutusele 1. jaanuaril 2007. Euroopa Komisjoni 2006. aasta novembris avaldatud hinnang euroalaväliste Euroopa Liidu riikide eurole ülemineku tehnilise valmisoleku kohta oli Eesti puhul väga positiivne, kuid hinnastabiilsuse kriteeriumit ületav inflatsioonitase ei ole lubanud seni eurole üle minna. Kuna inflatsioonikriteeriumi täitis Eesti aga juba käesoleva aasta oktoobris ja eelarvepuudujäägi kriteeriumi täitmiseks on head väljavaated, on alustatud seniste ettevalmistuste ülevaatamist ja ajakohastamist. Eesti eurole ülemineku plaani järgi on eesmärk võtta euro kasutusele 1. jaanuaril 2011.

3.1. Riigisisene töökorraldus

Eurole sujuva ülemineku tagamiseks ja selleks vajaliku tegevuse kooskõlastamiseks otsustas valitsus 9. detsembril 2004 toimunud kabinetinõupidamisel moodustada asjatundjate komisjoni. Komisjoni juhivad rahandusministeeriumi kantsler. Komisjoni kuuluvad veel Eesti Panga asepresident, justiitsministeeriumi kantsler, majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi kantsler, siseministeeriumi kantsler, riigikantselei Euroopa asjade direktor ja peaministri nõunik.

Asjatundjate komisjoni juurde on loodud kuus euro kasutuselevõtu küsimustega tegelevat töögrupp: Eesti Panga ja krediidiasutuste vaheline töögrupp, ärikeskkonna töögrupp, valitsusasutuste tehnilise valmisoleku töögrupp, tarbijakaitse töögrupp, õigusloome töögrupp ja kommunikatsiooni töögrupp. 2009. aasta jaanuaris loodi veel seitsmes töögrupp, mis keskendub Maastrichti kriteeriumide täitmise seirele ja arvestusele. Komisjoni töögruppide kaudu on lisaks avaliku sektori ekspertidele eurole ülemineku tehnilistesse ettevalmistustesse kaasatud ka erasektor.

Asjatundjate komisjoni juhtimisel koostati „Eesti eurole ülemineku plaan“ (nn Europlaan), mis sisaldab suuniseid valitsusasutustele ja teavet laiemale üldsusele, et valmistada ette eurole ülemineku Eurole ülemineku plaani 25. juunil 2009 kinnitatud viimase, 7. versiooni leiade rahandusministeeriumi ja Eesti Panga⁶ kodulehtedelt ning internetileheküljelt Euroveeb aadressil <http://euro.eesti.ee>.

Täiendavalt on peaministri eestvedamisel loodud kõrgetasemeline tööühm, kuhu peale peaministri kuuluvad rahandusminister, majandusminister, koalitsioonierakondade riigikogu fraktsioonide esimehed, Eesti Panga president ning Eesti Kaubandus-Tööstuskoja juhatuse esimees. Töögrupi eesmärk on koordineerida Maastrichti kriteeriumide täitmiseks vajalikke majanduspoliitilisi samme.

3.2 Eesti Panga ettevalmistused

Keskpangas alustati ettevalmistusi sujuvaks eurole üleminekuks juba sügisel 2003, sest Euroopa Liiduga ühinemisel mais 2004 sai Eesti Pangast Euroopa Keskpankade Süsteemi (EKPS) liige. Sama tähtis oli ettevalmistus, et liituda vahetuskursimehhanismiga ERM2 juunis 2004. Selleks tehti tihedat koostööd Euroopa Komisjoni, Euroopa Keskpanga ja Euroopa Liidu riikidega.

Eesti Pank alustas 2004. aastal eurole ülemineku raamistiku väljatöötamist, kaaludes eri riikide kogemusi ja Eesti eripärasid. Pangas välja töötatud põhimõtted said 2005. aasta kevad-suvel riikliku eurole ülemineku plaani koostamise aluseks. Turuosalistega lepiti 2006. aasta sügiseks kokku kõik rahavahetuse olulisemad küsimused.

Eesti Panga eesmärk oli olla nii organisatsiooni igapäevase toimimise kui ka euroala ühtse rahapoliitika elluviimise mõttes valmis 2006. aasta kesksuviseks. Keskpank viis lõpule sisemised ettevalmistused, mis otseselt ei sõltunud eurole ülemineku

⁶ <http://www.eestipank.info/pub/et/EL/ELiit/>

tähtajast. Lisaks sularaha hankimisele ja jaotusele vastutab Eesti Pank selle eest, et euroalaga liitumise ajaks muutuksid maksesüsteemid europõhiseks. Mõned Eesti Panga tegevused sõltuvad Euroopa Liidu Nõukogu lõplikust otsusest Eesti liitumise kohta euroalaga. Näiteks ei saa kindlasti enne alustada Eesti euromüntide verimist.

3.3. Kuidas toimub Eestis eurole üleminek?

Euro võetakse kontorahas (näiteks kommertsbankades asuvad arveldusarved, hoiused jne), majandusarvestuses ja lepingulistest suhetes kasutusele kohe toimuva üleminekuga (ingl *big bang*) nn europäeval⁷. See tähendab, et üleminekuperioodi ei ole. Krooni kontoraha konverteeritakse automaatselt, üheaegselt ning täies ulatuses eurodeks.

Euro sularaha kasutamisele sujuva ülemineku tagamiseks kehtib alates europäevast kahepäevane paralleelkäibe periood, millal kroon ja euro on sularahas võrdväärsed maksevahendid. Kauplustes saab maksta nii kroonides kui ka eurodes, kuid vahetusraha antakse üldjuhul tagasi eurodes. Kõik sularahaautomaadid peaksid olema valmis eurosid väljastama 48 tunni jooksul europäevast. Pärast paralleelkäibe perioodi on euro ainus seaduslik maksevahend Eestis.

Euro sularaha käibesse laskmise lihtsustamiseks vahetavad krediitiasutused kokkuleppel Eesti Pangaga kuu aega enne ja kuus kuud pärast europäeva kroone eurodeks ametliku vahetuskursiga (keskkursiga) ning ilma teenustasuta. Seejärel jätkavad nad nimetatud teenuse osutamist piiratud kontorivõrgus vähemalt kuus kuud. Pärast kroonide eurodeks vahetamise lõppu krediitiasutustes vahetab Eesti Pank kroone eurodeks tähtajatult, keskkursiga ja ilma teenustasuta.

Kuus kuud enne ja pärast europäeva on jaekaup-

mehed kohustatud müügikohas avaldatud hinnad märkima nii kroonides kui ka eurodes, kasutades konverteerimiseks Euroopa Liidu Nõukogu otsusega määratud kurssi või selle puudumise korral Eesti Panga ametlikku kurssi. Valitsus annab erasektorile eeskju, ümardades maksude ja riigilõivude kroonismad eurodesse allapoole ehk maksumaksjale soodsamas suunas. Eurole ülemineku kulutused katavad turuosalisel üldjuhul ise.

⁷ Eesti eurole ülemineku tähtaeg.

LISA 1. EESTI EUROKOMMUNIKATSIOONI TÖÖKAVA

2009. aasta juulis avaldatud Euro kasutuselevõtu aruande lisa keskendus Eesti Panga ettevalmistustele euroalaga liitumiseks. Käesolev lisa annab ülevaate Eesti avaliku suhtluse ja korraldusest ja põhimõtetest seoses euro kasutuselevõtuga.

Riiklikult ühtse kommunikatsiooni tegevuse planeerimine

Riiklikku eurole ülemineku kommunikatsiooni korraldab valitsuse kokku kutsutud asjatundjate komisjoni alla kuuluv kommunikatsiooni töörühm, kus on esindajad rahandusministeeriumist, Eesti Pangast, majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumist, Vabariigi Valitsuse kommunikatsioonibüroost, välisministeeriumist, sotsiaalministeeriumist ja Euroopa Komisjoni Eesti esindusest. Töörühma ülesandeks on üleriigilise kommunikatsioonistrateegia ja -tegevuskava ettevalmistamine ja elluviimine. Euroga seotud teavitustöö toimub koostöös erinevate partnerite ja huvigruppide esindajatega.

Eurole ülemineku kommunikatsiooni peaesmärk on tagada võimalikult sujuv ühisraha kasutuselevõtt Eestis. See eeldab kogu elanikkonna võimalikult põhjalikku informeeritust nii ülemineku praktilistest kui ka majanduspoliitilistest aspektidest. Euro sujuvaks kasutuselevõtuks on tähtis, et elanikkond oleks piisavalt teadlik sellest, kuidas käituda olukorras, kus muutub Eestis käibiv maksevahend. On oluline, et asjaomane teave ja selgitused igapäevaelu puudutavate praktiliste küsimuste kohta jõuaksid iga Eesti elanikuni.

Teavitustegevus vastavalt sihtrühmade infovajadusele

Aktiivse teavitustegevusega alustatakse kuus kuud enne eurole ülemineku, millele eelnevad põhjalikud ettevalmistustööd. Muu hulgas viiakse läbi küsitlused elanikkonna eurole ülemineku teadlikkuse kohta, mida jätkatakse ka peale ettevalmistusperioodi samal ajal teavitustegevusega. Praeguseks läbi viidud küsitluste järgi on Eesti

inimene eurorahaga juba praegu piisavalt hästi kursis ning teab, milline see välja näeb ja milline on selle väärtus Eesti krooni suhtes.

Kommunikatsiooni tegevuskava on kahetasandiline: laiem ja üldine teavitustöö ning sihtgruppide täpsem informeerimine. Suurem osa infomaterjalidest suunatakse laiemale avalikkusele ja ettevõtlussektori teavitamiseks. Teiste sihtrühmade määramisel lähtutakse infovajaduste eripäradest.

Avalikkuse informeerimiseks ja inimestele nende igapäevaelu puudutava teabe jagamiseks kasutatakse erinevaid kommunikatsioonivahendeid: kohalikku ja üleriigilist ajakirjandust, televisiooni ja raadiot. Selleks, et teavitamine oleks tõhus, kaasatakse sõnumite edastamiseks partnereid ja huvigruppide esindajaid avalikust, era- ja kolmandast sektorist. Üldist teavitustegevust toetavad ka euroteemalised reklaamid tänavapildis ja meedias. Igal Eesti elanikul on võimalik osa saada järgmistest plaanitud tegevustest ja infomaterjalidest:

- 1) Euroopa Komisjoni ja Euroopa Keskpanga euroteemalised näitused, mis tutvustavad euro pangatähe kujundust, turvamärke ja ajalugu
- 2) euroinfotelefon, kust saab vastuseid euro tulekuga seotud küsimustele
- 3) Euroveeb aadressil <http://euro.eesti.ee>, kust saab lugeda põhjalikumalt eurole ülemineku põhjuste ja praktiliste ettevalmistuste kohta
- 4) infovoldik maksevahendi muutuse praktiliste aspektide kohta, mis on plaanis saata igale leibkonnale
- 5) kroonimüntide kogumiskampaania „Too kroonimündid pankka“, mis viiakse läbi koos Eesti Pangaliidu ja kommertsbankadega
- 6) meenete, brošüüride ja voldikute jagamine euroteemalistel seminaridel ja koolitustel ning erialaliitude vahendusel
- 7) praktilist infot sisaldavate materjalide saatmine ettevõtetele

Lisaks üldsusele ja ettevõtjatele pööratakse eraldi tähelepanu sellistele sihtrühmadele nagu sularahakäitlejad, jaekaupmehed, ajakirjanikud, pensionärid, turistid, erivajadustega inimesed ning lapsed ja noored. Neile koostatakse nende vajadusi arvestavad infomaterjalid ning korraldatakse seminare ja koolitusi. Sõnumite edastamisel ja info jagamisel tehakse ka nende sihtrühmade puhul koostööd erialaliitude, kohalike omavalitsuste ja esindusorganisatsioonidega.

LISA 2. EESTI MAJANDUSE ARENG EUROALAGA LIITUMISEKS VALMISOLEKU KONTEKSTIS

Lühidalt ajaloost

Eesti majandus on väga avatud ja väike ning sõltub paljuski sellest, mis toimub mujal maailmas. Alates taasiseseisvumisest 1991. aastal on Eesti oma majanduse kiiresti reforminud, orienteerudes turumajandusele, liberaalsele kaubandusele ja kapitali vabale liikumisele.

Üks reformide nurgakivi oli valuutakomitee süsteemi ehk fikseeritud vahetuskursi kasutuselevõtt 1992. aasta juunis. See aitas jõudsalt vähendada inflatsiooni ja löi head alused majanduse ümberstruktureerimiseks. Ka majanduse institutsionaalne areng lähtus sellest, et toetada valuutakomitee efektiivset toimimist. Fikseeritud vahetuskursi edukas rakendamine eeldab turgudel suuremat paindlikkust. Eesti tööjõuturg ning ettevõtete palga- ja hinnakujundus ongi näidanud suurt paindlikkust nii kriisides kui ka rahuliku kasvu aegadel. Eesti eelarvepoliitika on 1990ndate algusest saadik tuginenud tasakaalus eelarve põhimõttele.

Pärast reformide edukat elluviimist hakkas Eesti majandus kiiresti kasvama. 1990ndate alguses oli sissetulekute ja tootlikkuse tase vähem kui kolmandik Euroopa Liidu keskmisest. Turujõudude toimima hakkamine aitas Eestil läheneda ülejäänud Euroopa tasemele. Seda toetas Eesti majanduse hoogne lõimumine naaberriikidega, eeskätt Soome ja Rootsi. Eesti majandus tõestas oma paindlikkust, ilmutades Aasia ja Vene kriisi ajal vajalikku kohandumisvõimet. Pärast neid kriise taastus Eesti majanduskasv üleilmselt soodsate kasvutingimuste abil kiiresti.

Eesti ühinemine Euroopa Liidu ja NATOga 2004. aastal soodustas majanduskasvu. Sellel oli mitu ühekordset põhjust:

- Euroopa Liidu ühtse turuga liitumine suure-

das Eesti ettevõtete võimalusi turustada oma tooteid ja muutis Eesti atraktiivsemaks investeerimispiirkonnaks, mistõttu **suurenes ettevõtete tootlikkus**.

- Euroopa Liiduga ühinedes avardasid inimeste võimalused mujal töötada, mistõttu **suurenesid välismaal töötavate inimeste arv ning töötajate mobiilsus ja palgaootused**.
- Finantssektori kiire lõimumine Põhjamaade panganduskontsernidega tõi kaasa laenu- tingimuste ühtlustumise pangagruppides, **sh madalad intressimäärad ja pike- mad laenu tähtjad**, kuivõrd Põhjamaade pangad hakkasid Eesti turgu vaatama kui kodumaise turu ühte osa. Intresside lan- gust toetasid ka globaalsed finantseerimis- tingimused.

Majanduskasvu kiirenedes suurenesid aga ka majanduse haavatavuse näitajad. Koos laenumahu jõudsa kasvuga paisus erasektori võlakoormus ja kapitali sissevool suurendas jooksevkonto defitsiiti. Kiire kasv ja suur palgavahe Eesti ja Põhjamaade vahel võimaldas ettevõtetel vastu tulla kasvanud palgaootustele, mis omakorda tugevdas inflatsioonisurvet. Vaatamata buumiaastate kiirele palga- kasvule jääb Eesti keskmine palgatase peamiste kaubanduspartnerite Soome ja Rootsi omast 3–4 korda madalamaks. Majanduse ülekuumenemise ilmingud saavutasid haripunkti 2006. aastal, kuid hakkasid taanduma juba 2007. aasta kevadel enne globaalse langustsükli algust. Majanduse maht hakkas sisenõudluse nõrgenedes kahanema 2008. aasta alguses. Selle tulemusel paranes välistasakaal ning vähenes majanduse haavatavus. Globaalsele finantskriisile järgnenud väliskau- bandusmahu langus tabas aga ka Eesti peamisi kaubanduspartnereid ning ekspordimahu alane- mine vähendas kogu piirkonna kogutoodangut ja hõivet.⁸

⁸ Suur osa hõive langusest on seostatav ekspordimahu vähenemisega pärast üleilmse kaubavahetuse järsku taandumist 2008. aasta lõpus. Praegu tootmisressursse ligi 60% ulatuses kasutatav tööstus on tellimuste taastumisel võimeline tööjõudu kiirelt ning senisest madalama palgatasemega rakendama.

Muu majanduspoliitika on toetanud valuutakomitee süsteemi toimimist

Liigoptimistlikele tuluoostustele tuginenud investeeringute järsu kasvu ja sellest tingitud majanduse tasakaalustamatusega kaasnesid suurenenud riskid, mida Eesti ohjas erinevate majanduspoliitiliste meetmete abil. Arvestades Euroopa Liiduga ühinemisega kaasnenud majandusšoki erakorralisust ja kapitali suurt sissevoolu, olid need meetmed siiski piiratud mõjuga. Pealegi on väikese ja avatud majandusega, Euroopa Liidu siseturu tingimustes tegutseva riigi majanduspoliitiliste valikute hulk nõudluse kujundamisel piiratud. Olulisemaks osutus turgude paindlikkus ning piisavate finantssüsteemi ja eelarvepuhvrte loomine.

Valuutakomitee süsteem on aidanud majandusel erinevate šokkidega hästi toime tulla. Samas on majanduse kohandumise põhiraskus selles rahasüsteemis reaalsektori kanda ning äärmiselt tähtis on ka finantssektori tugevus ja võimekus sääste vahendada. Kui vahetuskursi stabiilsuse tagamine välja arvata, jätab valuutakomitee süsteem vähe ruumi majanduse täiendavaks toetamiseks erinevate tavapärase rahapoliitiliste operatsioonide abil. Samal ajal annab selline lihtne, reeglitel põhinev rahapoliitika väikeses avatud majanduses majandusagentidele suurema selguse edasisest rahapoliitikast. Neil on lihtsam otsuseid teha ja muutuvate oludega kohanduda.⁹

Eesti majanduspoliitikas on aktiivselt kasutatud ühiskonna moraalset veenmist, et kindlustada majandussüsteemi toimimine ka siis, kui seda ohustavad riskid realiseeruvad. Nii kutsuti juba

üsna buumi algusaastatel inimesi üles ettevaatusele, et vältida ülemäärast laenamist ja liigoptimistlike tulevikuplaane. Majanduspoliitika tähtsust ettevõtete ja majapidamiste ootuste kujundamisel on raske määratleda. Osaliselt võib selle mõju näha ülekuumenemise ilmingute mõnevõrra varajasemas taandumises ning laenu tagatistele esitatavate nõuete karmistumises.

Riskide vähendamiseks rakendas Eesti konservatiivset eelarvepoliitikat. Selle tulemusel oli valitsussektori eelarve alates aastast 2002¹⁰ pidevas ülejäägis, et säästa raha võimalikeks tagasilöökideks tulevikus. Globaalse kriisi alguses valitsussektoril võlg peaaegu puudus ning reserv ulatus 12%ni SKPst. (Ka 2009. aasta lõpus ületab Eesti riigireserv riigivõla.)

Panganduse tugevdamiseks nõudis Eesti Pank kommertsbankadelt nii suuremaid kapitali- kui ka likviidsuspuhvreid, tõstes kohustusliku reservi määra ja eluasemelaenu riskikaale kapitali adekvaatsuse arvestamisel.¹¹ Selleks, et olla paremini valmis võimalikeks tagasilöökideks, tõhustati kriisialast koostööd emapankade järelevalveasutuste ja keskpankadega. Samuti korraldati erinevaid institutsioone ümber, et turud toimiksid efektiivselt. Muu hulgas lihtsustati ettevõtte loomist, suurendati tööturu paindlikkust ning muudeti monopolide hinnakujundus läbipaistvamaks. Vaatamata nendele meetmetele võib tagantjärele öelda, et piisavalt ei pööratud tähelepanu maksupoliitilistele meetmetele, mis aidanuks laenu buumi ohjeldada.¹² Arvestades praeguse kriisi suurust, võinuks riigireservi rolli veelgi selgemalt määratleda.

⁹ Ennekõike on valuutakomitee süsteem aidanud vähendada vahetuskursiteemalisi spekulatsioone, mis areneva majandusega aeg-ajalt kaasnevad.

¹⁰ Aastatel 2002–2007 oli riigieelarve ülejääk selgel kasvutrendil, 2007. aastal oli ülejääk 2,7% SKPst. Reserve kogumist toetas maksulaekumine, mis oli alanevale maksukoormusele vaatamata prognoositust suurem.

¹¹ Kohustusliku reserve määr ja usaldatavusnormatiivid Eestis on ühed rangeimad Euroopas.

¹² Ennekõike võib siin silmas pidada diskussiooni eluasemelaenu intresside tulumaksuvabastuse kaotamise üle, mis vaibus üsna ruttu. Maksuvabastuse ulatust küll vähendati, kuid täiel määral seda ei kaotatud. Eesti oli Euroopa Liidu riikidest üks heldemaid eluasemelaenu intresside maksusoodustuse pakkujaid. Samas kehtib Eestis kinnisvaratehingutest tuleneva kasumi maksustamine. Aastal 2006 langes eluasemelaenu efektiivne intressimäär madala marginaali ja baasintressimäära koosmõjul ning maksusoodustust arvestades 2,5%ni.

Tuleb nentida, et liigset optimismi toetasid Eestis ja mujal maailmas järjest positiivsemad hinnangud potentsiaalsele majanduskasvule ning äärmiselt suur varahindade inflatsioon. Varahindade inflatsiooni jõudmine kahekohaliste näitajateni ning sellega kaasnenud hinnakasvu jätkumise ootused mõjutasid investorite käitumist nii globaalselt kui ka regionaalselt.

Oleme kriisiga toime tulnud

Väikeses ja avatud majanduses on nii suure kapitali sissevoolu puhul riiklike meetmete mõju piiratud. Seetõttu ei olnud buumi ajal võetud meetmete mõju väga suur, arvestades, et erasektoril olid piiramatud võimalused saada krediiti mujalt maailmast.

Hoolimata lihtsast ligipääsust laenurahale ilmnesid Eesti majanduses esimesed jahenemise märgid juba 2006. aasta lõpus ja 2007. aasta alguses, kui muu maailm oli veel kriisist puutumata. Esmalt hakkas alanema kinnisvaraturu aktiivsus. Seejärel võis märgata juba kogu majanduse jahtumist, mis tulenes eeskätt kinnisvarabuumi järgnenud kohanemisevajadusest. 2008. aasta alguses hakkas Eesti majanduse maht sisenõudluse kohanemise tõttu kahanema. Ühtlasi tõi see kaasa varasemate haavatavust peegeldavate näitajate paranemise.

Eesti peamiste kaubanduspartnerite kaubavahetuskäive vähenes 2008. aasta lõpul globaalse finantskriisi mõjul ligikaudu 30%. See süvendas Eesti majanduslangust märkimisväärselt, 2009. aastal umbes 15%ni. Ühelt poolt võimendas see šokk majanduse kohandumist pärast kinnisvarabuumi ning teisalt avaldas mõju Eesti ekspordile, kuna Eesti ekspordimahtu on eelkõige mõjutanud Põhjamaade tarneahelate kokkutõmbumine. Selle tulemusena on omakorda vähenenud ekspordisektori töökohtade arv ja investeringute maht.

Üksikute majanduspoliitiliste meetmete mõju buumi ja kinnisvarasektori ülekuumenemise vähen-

damisele on eraldi raske hinnata. Kogu meetmepaketi tähtsus kriisiga toimetulemisel avaldub palju selgemalt. Finantssektori integratsioon, rahvusvaheline koostöö ning piisavad likviidsus- ja kapitalipuhvid on aidanud säilitada Eesti finantsüsteemi usaldusväärsust. Seetõttu ei ole Eesti valitsus ehk maksumaksja seni pidanud finantssektorile täiendavat finantstuge pakkuma. Ka pikaajalise kapitali hind on jäänud Eesti reaalsektori jaoks euroalaga võrreldavale tasemele. Mingeid märkimisväärsed hälbeid ei ole toimunud ning pangad on jätkuvalt võimelised laenu andma.

Varasemate aastate ülejäägis eelarve koos loodud puhvritega on andnud valitsusele piisavalt manööverdamisruumi, et toetada mõõdukalt majandust ning hoida samal ajal valitsussektori koondelarve puudujääk stabiilsuse ja kasvu paktis nõutud raames. Arvestades Eestit tabanud majandusšoki suurust ja ootamatust, on eelarve kontrolli all hoidmiseks tulnud täiendavalt eelarvepositsiooni parandada ligi 9% ulatuses SKPst ning valitsussektori võlg on hoitud 6% tasemel. Seejuures on põhirõhk meetmetel, mis tagavad tulude kasvu või kulude vähenemise ka järgnevatel perioodidel.

Turgude paindlikkus on aidanud ettevõtetel majanduskriisiga paremini toime tulla. Eesti ettevõtted on kriisile kiiresti reageerinud ja kulusid kohandanud. Sellele on palju kaasa aidanud tööturu paindlikkus: palgad on alanenud, ettevõtted on tootmist tõhustanud, töötundide arv on vähenenud ning mõnes sektoris on alanenud ka hinnad. Langusele on rohkem reageerinud nende sektorite ettevõtted, mida šokk on valusamalt tabanud, st kinnisvaraäri tegelevad ja ekspordile orienteeritud ettevõtted.

Viimased hinnangud Eesti konkurentsivõimele viitavad sellele, et Eesti ekspord on kahanenud väiksemas ulatuses kui meie kaubanduspartnerite import. Euroopa Komisjoni hinnangus on kaubanduspartnerite impordi kahanemist arvestades Eesti turuosa eksporditurgudel isegi

mõõdukalt kasvanud. Hinnangud reaalkursile näitavad lähenemist tasakaalulisele tasemele. Majanduslangusele iseloomuliku kõrgendatud kulude optimeerimise kontekstis võivad meie peamiste kaubanduspartnerite ning Eesti palgaerinevused viidata Eesti ettevõtjate täiendavatele võimalustele.

Edaspidi on oodata tasakaalukamat arengut

Eestile on šokiga toimetulekuks kõige olulisemad riigisisesed reservid ja paindlikkus. Edasise kasvu kiiruse seisukohalt on tähtis see, kuidas suudavad meie peamised kaubanduspartnerid (Soome ja Rootsi) ning ka ülejäänud maailm praegusest kriisist üle saada. Viimasel ajal võib nii maailma kui ka Eesti majanduses märgata järjest enam positiivset arengut. Võrreldes aasta alguse madalseisuga on kindlustunde indikaatorid oluliselt kasvanud, nagu ka ettevõtete tellimused. Kuigi reaalmahus ei ole Eesti majanduse taastumine veel alanud, on ekspordisektor hakanud kosuma. Ekspordikäive oli kolmandas kvartalis 5% suurem kui esimeses kvartalis. Samas ei ole maailmamajanduse taastumist ohustavad riskid kuhugi kadunud ja majanduspoliitika jaoks on veel palju väljakutseid.

Eesti Panga sügisprognoosi kohaselt ei taastu majandus väga kiiresti. Tulevane majanduskasv tugineb eelkõige ekspordisektorile, mistõttu taastumise kiirus sõltub otseselt eksporditurgude arengust. Sisenõudluse kosumist raskendab kinnisvarabuujärgne ümberkorralduste jätkumine ning suur tööpuudus¹³, mis vähendab majapidamiste ostujõudu. Keskmises perspektiivis konvergens rikkamate riikidega jätkub, kuivõrd Eesti hinna- ja tulutase on Euroopa Liidu keskmisest ikka veel tunduvalt madalam. Võttes arvesse, et kiirest finantsintegratsioonist tingitud stiimulid

on Eesti majandust juba hoogustanud, on raske uskuda, et edaspidine majanduskasv on sama kiire kui varasematel aastatel.

Eelnevate aastate majandusbuum tõi kaasa ka palkade ja hindade kiire kasvu. Selle tagajärjel on Eesti ja Euroopa Liidu keskmise hinnatase varasem suur erinevus tublisti vähenenud. Lähemal paaril aastal jätkub Eesti tööturu kohanemine, mis tähendab, et buumi aastatel väga kiiresti kasvanud sektorites (ehitus ja kinnisvaraarendus) toimub märgatav palgakorrektsioon. Seetõttu langeb keskmine palk nii käesoleval kui ka järgmisel aastal (2011. aastal Eesti Panga prognoosi kohaselt palgatase enam ei muutu). See omakorda vähendab lähiaastatel oluliselt sisemajandusest lähtuvat inflatsioonisurvet.

Pikemas ettevaates sõltub Eesti inflatsiooni areng euroala inflatsiooni arengust, konvergens kiirusest ning tööturu olukorrast. Kuivõrd väga kiiret majandusarengut on praegu raske prognoosida ja seetõttu ei ole oodata ka tööpuuduse väga kiiret alanemist, võib inflatsiooni keskmises perspektiivis ohustada mujal maailmas (nt toormeturgedel) toimuv.

Majanduskasvu taastumise peamine eeldus on Eesti majanduse vastu usalduse taastumine. Selles on keskne roll eelarvepoliitikal. Eesti on seadnud eemärgiks, et eelarve defitsiit on väiksem kui 3% SKPst nii 2009. kui ka 2010. aastal. Selle eesmärgi täitmiseks on valitsus rakendanud mitmeid meetmeid, et vähendada kulusid ja suurendada tulusid. Lisaks on 2009. aastal võetud tulude suurendamiseks ajutisi meetmeid (sh kinnisvara müük ja dividendide väljavõtmine riigiettevõtetest). 2010. aastal plaanitakse püsivamaid tulusid saada täiendavate maksutõusude kaudu. Selleks, et kindlustada eelarvepoliitika usaldusvärsus ja

¹³ Viimati oli tööpuudus Eestis nii suur pärast 1998. aasta Vene kriisi. Tookord olid töötute sotsiaalsed tagatised tänasega võrreldes äärmiselt tagasihoidlikud. Ühelt poolt võimaldab töötuskindlustus sel korral lühiajalistel töötutel märkimisväärse osa oma sissetulekust säilitada. Teisalt on laenukoormus kümne aasta jooksul märkimisväärselt kasvanud, mistõttu laenumaksete osatähtsus kuludes on vaatamata madalamatele intressimääradele kõrgem kui Vene kriisi järgsetel aastatel.

jätksuutlikkus, on valitsus seadnud eesmärgiks tasakaalustada riigieelarve aastaks 2012. Selleks on võetud mitmeid pikaajalise mõjuga meetmeid (vt taustinfo lk 20).

Kuidas tulevikus buumiga paremini toime tuleme

Viimase 20 aasta jooksul aset leidnud üleminekuperioodi tulemusel ei ole Eesti majanduses valdavad enam mitte riigisisest, vaid globaalsest arengust tingitud ohud ja võimalused. Majandussüsteemi vahetuse ja finantssektori kiire arengu tingimustes oli majanduspoliitika suunatud üleminekuperioodile omaste šokkide mõju vähendamisele.¹⁴ Praegune kriis on näidanud kätte ka mitmed nõrgad kohad eelarvepoliitikas. Valitsus soovib süsteemi edaspidi tõhustada – suurendada kulude paindlikkust ja strateegilise planeerimise rolli.¹⁵ Samas on senine eelarvepoliitika kogemus näidanud, et Eesti suudab oma eelarve hoida kontrolli all ka väga rasketes oludes – Eesti eelarve on Euroopas üks jätkusuutlikumaid.

Toetamaks majanduskasvu tasakaalukat arengut ja ekspordisektorit, plaanib valitsus säilitada valitsussektori investeeringud senises mahus ning suurendada teadus- ja arenduskulusid ligikaudu 0,2% võrra SKPst. Eelarvepoliitilised meetmed peavad taotlema Eesti toodete ning teenuste lisandväärtusmahukuse kasvu ning tööjõu kvalifikatsiooni tõusu.

Et edaspidi vältida kinnisvarasektori ülekuumenemist, kavatses valitsus vähendada neid tegureid, mis võisid võimendada kinnisvarabuumi eelnevatel aastatel. Plaanis on järk-järgult kaotada eluaseme-

laenu intresside tulumaksuvabastus ning tõhustada kinnisvara ostult-müügil teenitava kasumi maksustamist.

Kuigi Eesti senine kogemus piirdub pangandus-seadustiku ja pangasektori tugevusanalüüsi abil majandusbuumi vastu võitlemisega, peab tulevikus potentsiaalsest madalama majanduskasvu korral pöörama tähelepanu ka majanduse tsüklilisust leevendavatele meetmetele. Kahtlemata võimaldab valuutakomitee süsteemis tegutsemise kogemus ka finantssektoril endal edaspidi riske selgemini mõista.

Tööturu paremale toimimisele aitab edaspidi kaasa uus töölepingu seadus, mis hakkas kehtima käesoleva aasta 1. juulist ja mis muudab tööturu oluliselt paindlikumaks. Palgakujunduses on valitsus hakanud erasektorit mõjutama palkade vähendamise teel kiiremas tempos kui seda tehakse erasektoris.

Valuutakomitee süsteem on tõhusalt panustanud Eesti majanduse stabiilsesse arengusse. Fikseeritud vahetuskursi puhul on ka edaspidi esmatähtsad majanduspoliitilised meetmed, mis on suunatud eelarve jätkusuutlikkuse ja majanduse paindlikkuse suurendamisele. Täpselt samasugune majanduspoliitika kehtib ka euroala riikidele. Eesti jaoks on jätkuvalt oluline selgelt eristada instrumente, mille iseseisev rakendamine on väikese avatud majanduse puhul efektiivne. Finantskriis on tõestanud riikidevahelise koostöö olulisust väikeriikide jaoks globaalsema mõjuga meetmete rakendamisel.

¹⁴ Kuigi riigireserv kasvas pidevalt, ei olnud päris selge, kui suur see olema peaks. Praegune finantskriis kinnitab, et erakorralisest sündmustest tulenevate riskide leevendamiseks vajaminev reserv oleks pidanud enamikus riikides olema suurem kui nad seda esialgu vajalikuks pidasid.

¹⁵ Üks ülesanne on eelarve täitmise seire tõhustamine. Kuigi keskvalitsusel on olnud eelarve täitmisest suhteliselt operatiivne ülevaade, on esinenud vajakajäämisi kohalike omavalitsuste ja sihtasutuste kulutuste operatiivsel seirel. Näiteks esines asutusi, kes veel 2008. aastal lähtusid kulutamisel sesoonsusest ehk keskendusid järelejäädud raha ära kulutamisele aasta viimases kvartalis.

Eelarve jätkusuutlikkust toetavad meetmed

- Otseste maksude tõstmine:
 - o tulumaksuseadusest jäeti välja tulumaksu määra langus ja maksuvaba tulu tõus 2010. aasta algusest (mõju 0,5% SKPst)
 - o 2010. aastal ei kehti enam esimese lapse maksuvabastus (mõju 0,35% SKPst)
 - o töötuskindlustusmaksu tõsteti 2009. aastal 0,9%lt 4,2%ni (mõju 2009. aastal 0,5% SKPst ja 2010. aastal täiendavalt 0,3% SKPst)
 - o meetmed maamaksu võla vähendamiseks (mõju 0,05% SKPst, valitsus kiitis seaduseelnõu heaks 19.11.2009 ning see jõustub 2010. aasta algusest)
- Kaudsete maksude tõstmine:
 - o käibemaksu tõus 20%ni (mõju 2009. aastal 0,4% SKPst ja 2010. aastal täiendavalt 0,4% SKPst)
 - o kütuseaktsiiside tõus 2009. aasta 1. juulist ja 2010. aasta 1. jaanuarist (mõju 2009. aastal 0,25% SKPst ja 2010. aastal täiendavalt 0,4% SKPst)
 - o alkoholi- ja tubakaaktsiisi tõus 2010. aasta alguses (mõju 0,15% SKPst)
 - o elektriaktsiisi tõus 2010. aasta 1. märtsist (mõju 0,1% SKPst)
 - o tubakaaktsiisi tõus 20% 2011. aasta alguses (mõju 0,25% SKPst)
- Kulude vähendamine:
 - o riigiasutuste tegevuskulude vähendamine 2010. aastal (mõju 2009. aastal võrreldes 2008. aastaga 0,85% SKPst ja 2010. aastal täiendavalt 0,45% SKPst)
 - o haigekassa ravijuhu maksumuse vähendamine 6% (mõju 2010. aastal 0,25% SKPst)
 - o haigekassa kulude vähendamine 2009. aasta I kvartalis (mõju 2009. aastal 0,2% SKPst)
 - o meetmed kohalike omavalitsuste (KOV) kulude ja laenude ohjamiseks:
 - tulumaksu eraldis vähenes 1. aprillil 2009 11,9%lt 11,4%ni (mõju 2010. aastal 0,2% SKPst)
 - laenupiirangud KOVidele, erandiks on ELi vahendite kaasfinantseerimine (mõju 2009. aastal 0,25% SKPst)
- Sotsiaaltoetuste vähendamine
 - o muutus pensionide indekseerimises ehk 2009. aastal plaanituga võrreldes väiksem pensionitõus (2009. aastal mõju 0,55% SKPst 2010. aastal 0,75% SKPst)
 - o muutus pensionide indekseerimises, et vähendada pensionide tõusu juhul, kui eelneval perioodil on toimunud majanduslangus.

Kasutatud allikad

1. Eesti eurole ülemineku plaan. 7. versioon. Juuni 2009
http://www.eestipank.info/pub/et/EL/ELiit/euro/eplaan_1.pdf
2. Rahandusministeerium. Riigi eelarvestrateegia 2010 – 2013. 28. mai 2009
<http://www.fin.ee/index.php?id=100927>
3. Eesti euroveeb. <http://euro.eesti.ee>
4. Rahandusministeerium. 2009. aasta suvine majandusprognos. 2. september 2009
<http://fin.ee/?id=263>
5. Eesti Pank. Majandusprognos aastateks 2009–2011. 26. oktoober 2009
<http://www.eestipank.info>
6. Euroopa Keskpank. Lähene misaruanne. Mai 2008
http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/EKP/convergence/_2008.pdf
7. European Commission. Convergence Report 2008
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication12574_en.pdf
8. European Commission. Economic Forecast. Sügis 2009
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/specpub_list12526.htm